

OPINII

Unde-i eufemismul?...

În cartea-i recent publicată la Editura Polirom – *Antropologie. Cinci introduceri* (2007) –, dl Vintilă Mihăilescu îmi pune în seamă o figură de stil pe care, în mod categoric, nu mi-o asum. În nota infrapaginală nr. 1, de la pag. 10, se poate citi: „Este ușor eufemistic să afirmi existența unei «antropologii native» în România”, după care urmează trimiterea la trei articole ale subsemnatului. În cuprinsul lor, eu argumentam, într-adevăr, existența unei antropologii românești de tip “*native*” (engl.), dar într-un sens diferit decât cel cu care autorul își continuă ampla notă. În limba engleză (principalul vehicul al ideilor antropologice în lumea contemporană), “*native anthropology*” și “*anthropology at home*” sunt termenii ce desemnează alternativa de a efectua cercetări în „propria cultură”, spre deosebire de alternativa cercetării în „alte culturi”. Am simțit nevoia de a argumenta posibilitatea unei antropologii aplecate asupra propriei culturi întrucât, pe de o parte, aceasta este (cel puțin până în prezent) o trăsătură caracteristică a acestei discipline la noi în țară, în vreme ce, pe de altă parte, destule voci din antropologia internațională susțin că o antropologie autentică nu poate fi decât aceea bazată pe studierea „altor culturi”.

Dl Mihăilescu însă – și-aici începe, de fapt, fondul problemei de față – pare să atribuie termenului „nativ” un sens sinonim cu „tradițional”, fiindcă, după trimiterea la articolele subsemnatului, ceea ce pune în discuție domnia sa este problema existenței unei *tradiții* a acestei discipline în România. Spre edificare, iată nota respectivă, în întregime :

„Este ușor eufemistic să afirmi existența unei «antropologii native» în România (Geană, 1996, 1999a, 1999b). Cercetarea «la teren», așa cum o preconiza Dimitrie Gusti, are cert anumite asemănări cu practica de teren a antropologiei, dar acestea rămân exterioare și, mai ales, sunt puse în slujba unei sociologii ca «știință a națiunii», deci într-un spirit diferit de cel care a prezidat apariția și dezvoltarea antropologiei în lume. Nici demersul doctorului Francisc Reiner [sic !], fondatorul antropologiei fizice în România, nu poate fi asimilat cu o tradiție antropologică românească, dominată, în speță, de referința biologică. În ciuda deschiderilor din mintea fondatorului său și a unora dintre urmașii acestuia, antropologia fizică a rămas la noi o disciplină biologică neintegrată într-o viziune disciplinară totalizatoare, ba chiar s-a închis, cu timpul, tot mai mult în ea însăși. Iar în ceea ce privește cele câteva lucrări ce ar putea fi clasificate în domeniul antropologiei/etnologiei în sens european, precum *Primitivii...* lui Nicolae Petrescu (1944/2003), de pildă, acestea sunt doar comentarii, uneori erudite, și nu rodul unor cercetări personale. Antropologia (culturală) apare astfel la noi de-abia pe la sfârșitul anilor '60, legată mai ales de numele profesorului Vasile Caramelia, dar și atunci fără un impact considerabil. Practic inexistentă deci până în 1990, ea devine brusc o adevărată modă la scurt timp după această dată. Despre toate acestea ar fi necesară însă o carte întreagă, or, în cele de față, am renunțat în mod pragmatic să ne referim la «etnologiile naționale» în general”.

În prealabil, mă văd nevoit să semnalez o impardonabilă deficiență în ceea ce privește tehnica citării. Îndeobște, o trimitere bibliografică e menită a *susține* afirmația ce-i este asociată și, în consecință, locul din frază unde este situată referirea bibliografică nu trebuie să fie întâmplător. În cazul de față, cititorul neavizat nu poate înțelege decât că din articolele mele, la care se face trimitere, ar rezulta eufemismul invocat în discuție. În realitate, dl Mihăilescu se *delimitează* de subsemnatul, reproșându-mi comiterea unui eufemism. Până să vedem cine se exprimă eufemistic, se cădea ca paranteza bibliografică – „(Geană 1996, 1999a, 1999b)” – să fie inserată după cuvintele „să afirmi”, asigurându-se astfel coerența între *intenție* și *exprimare*!

Apoi, în treacăt fie spus, e de mirare că dl Mihăilescu, care a fost vreme de câțiva ani cercetător la instituția întemeiată de Francisc Rainer, nu a reținut că numele acestuia se grafiază nu Reiner, ci Rainer. Iar eroarea nu e întâmplătoare, din moment ce mai apare de două ori în text (vezi pp. 14 și 212) și încă o dată la „Indici”!

Întristător însă aici, ca în întreaga notă de altfel, e instinctul de a nega. Prima țintă (întâi natura și pe urmă cultura, nu-i așa?) este antropologia fizică. Așadar: „Nici demersul doctorului Francisc Reiner [sic!], fondatorul antropologiei fizice în România, nu poate fi asimilat cu o tradiție antropologică românească, dominată, în speță, de referința biologică”. Cine e „dominată”, tradiția? Parcă tocmai era inexistentă! Sau dacă există (anume, „dominată de referința biologică”), înseamnă că acea tradiție nu are de-a face cu ceea ce a întemeiat Rainer (odată ce ea nu poate asimila obiectul întemeierii)! Am vorbit mai sus despre „instinctul de a nega” tocmai pentru că, de regulă, pornirile *iraționale* generează astfel de mostre de incoerență logică. Probabil autorul a vrut să spună că *demersul* lui Rainer e dominat de „referința biologică”. Dar acea dominare nu constituie prin ea însăși o stavilă în calea demersului respectiv de a genera o tradiție, mai ales că, în context chiar, dl Mihăilescu recunoaște că Rainer a avut niște „urmași”...

În anii '50-'60, acei urmași au lucrat și au publicat o veritabilă serie de monografii antropologice (predominant, dar nu exclusiv biologice): trei asupra unor sate din Țara Hațegului (Clopotiva în 1958, Bătrâna în 1961, Nucșoara și Câmpu lui Neag, prezentare comparativă, în 1966) și una (de paleoantropologie) asupra necropolei de la Sărata-Monteoru, jud. Buzău (în 1962).

La fel de inadecvat sună și judecata că antropologia fizică (românească, se înțelege) „s-a închis, cu timpul, în ea însăși”. Ce să însemne această închidere? Absența de pe ecranele de televiziune sau din presa cotidiană? Dar poate fi respectivul fapt un criteriu valoric infailibil? Dacă nu acesta e motivul, atunci care altul? În ultimii zece ani, sub emblema Centrului de Cercetări Antropologice (instituția întemeiată de Francisc Rainer) au avut loc manifestări de prestigiu, dintre care e de-ajuns a menționa câteva: un colocviu internațional al Asociației Antropologilor Francofoni (1999); o expoziție de excepție, cu foarte bune ecouri, găzduită de Galeria Catacomba din București (decembrie 2000-ianuarie 2001), în urma căreia a rezultat volumul *Rainer* (coordonatori: Sorin Dumitrescu și Matei Stârcea-Crăciun, Editura Anastasia, 2001), lucrare complexă, oglindind patrimoniul insolit (deopotrivă biologic și cultural) al Centrului și întrunind, la rândul-i, toate laudele; tipărirea a patru volume din *Atlasul antropologic* al României, despre care dl Mihăilescu, în cuprinsul cărții sale, dezinformează (fie și involuntar, din necunoaștere) că a rămas nepublicat – în realitate, s-au publicat (pe regiuni) volumele reprezentând: Muntenia (în 1999), Banatul de Est (în 2004), Maramureșul (în 2004) și Transilvania (în 2005). Și cum altfel decât ca o inadecvare poate suna acuza de închidere în împrejurarea în care, recent, în primele zile ale anului 2007, instituției fondate de Rainer i-a fost consemnată în *Monitorul Oficial* ridicarea de la rangul de Centru la cel de Institut?

Nici antropologia culturală nu scapă din raza aprecierilor impresionist-negativiste. Ea „apare la noi *de-abia* pe la *sfârșitul* anilor '60, legată mai ales de numele profesorului Vasile Caramelia, dar și atunci *fără un impact*

considerabil” (subl. mele – G.G.). De ce „de-abia”, când și în Europa continentală terminologia antropologiei culturale a fost adoptată *după* 1950? Și de ce pe la „sfârșitul” anilor ’60, când existența unei Secții de antropologie socială și culturală în cadrul Centrului de Cercetări Antropologice a fost validată de conducerea Academiei Române în august 1964? Despre „impact”? El a existat, neîndoiește, dar o popularitate prea mare a antropologiei culturale chiar și în sfera lumii academice risca acuzația de receptare a unei influențe „capitaliste”, britano-americane.

Însă pragul de sus al aprecierilor impresioniste în regim negativist îl atinge dl Mihăilescu nu atunci când se referă la antropologia fizică sau la antropologia culturală (aceasta din urmă „practic inexistentă până în 1990”, zice autorul), ci atunci când susține (conștient? inconștient? – oricum, stupefiant) inexistența unei tradiții a *gândirii* antropologice românești! De fapt, nota infrapaginală pe care am reprodus-o anterior în întregime vine ca o explicitare a unei fraze din textul de bază al paginii 10: „În fine, un asemenea demers [adică publicarea cărții sale – G.G.] mi se pare cu atât mai justificat în România, unde nu a existat o tradiție a gândirii antropologice...”. Într-o accepțiune însă ce nu poate fi ignorată fără pagubă, termenul „gândire” (ca fond de idei) nu acoperă numai teoriile dintr-o disciplină științifică sau alta, ci este definitoriu în primul rând pentru domeniul reflecției filosofice. Dacă autorul ține cu tot dinadinsul să nu ia în seamă acest înțeles al cuvântului „gândire”, era dator să-și prevină cititorii. Altfel (adică așa cum procedează domnia sa), rezultă anihilarea într-o clipită a unei *pleiade* de figuri din cultura română (și am subliniat cuvântul „pleiade” spre a sugera deopotrivă sensul de „mulțime”, cât și pe

cel de „strălucire”) care au reflectat sistematic asupra condiției umane, figuri precum C. Rădulescu-Motru, Lucian Blaga, S. Mehedintzi, Tudor Vianu, D.D. Roșca, Vasile Băncilă, Mircea Vulcănescu, Traian Herseni, Mircea Eliade, Constantin Noica și mulți alții.

Să revenim acum la problema exprimării eufemistice. A recurge la un eufemism înseamnă a afirma ceva prin substituție sau perifrază, ocolind astfel exprimarea directă, prin cuvinte ce ar putea produce efecte nefavorabile (fie pentru cei din jur, fie pentru sine). În ceea ce mă privește, în articolele la care face trimitere dl Mihăilescu, am scris întocmai ce am gândit, fără ticluiri, și anume: cum este posibilă în principiu o antropologie nativă, de ce antropologia românească s-a constituit astfel și nu ca o cercetare a altor culturi, în ce constă legătura de destin dintre antropologie și sociologie în România*. Dacă argumentarea mea s-a reflectat și ca un discurs afirmativ privind existența unei *tradiții* românești în antropologie, nu am ce retracta, dar sensul acesta în contextele respective era unul secundar și nu avea în nici cea mai mică măsură o funcție eufemistică. Dl Mihăilescu l-a preluat și l-a adus în prim-plan spre a-l respinge. Cu ce argumentare – s-a văzut. Mărturisesc că, dacă în joc ar fi fost doar o contestare la adresa modului meu de a gândi, aș fi înregistrat faptul drept un caz de variație de tip relativist și nu m-aș fi sinchisit; în definitiv, fie bine-venită cartea domniei sale – nu e prima de acest fel și, în devenirea firească a lucrurilor, nu va rămâne nici ultima. Din prag însă cititorul e întâmpinat cu o concentrată mobilizare de sine a autorului, prin care acesta tinde să transforme tradiția antropologiei românești în tabula rasa. Nu cumva *aici*, în această proiecție anihilatoare, se ascunde vreun eufemism?

Gheorghită Geană

* Pentru prompta informare a cititorilor, menționez că e vorba despre următoarele trei articole ale subsemnatului: (1996) „Școala monografică și antropologia. O relație inter-disciplinară și devenirea ei”, în Maria Larișescu (coord.), *Școala sociologică de la București. Tradiție și actualitate*, pp. 211-229, Editura Metropol, București; (1999a) „Enlarging the Classical Paradigm. Romanian Experience in Doing Anthropology at Home”, în *Anthropological Journal on European Cultures*, 8 (1), pp. 61-78; (1999b) „Ideas of Culture. Romanian Para-Anthropologists in the First Half of the Twentieth Century”, în *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 35 (1), pp. 23-40.